
Douglas J. Davies: STRUČNÉ DĚJINY SMRTI

Olga Nešporová

Douglas J. Davies: *Stručné dějiny smrti*, Volvox Globator, Praha, 2007

V posledních dvou desetiletích se českému čtenáři konečně dostalo několika prací, které se zabývají problematikou za minulého politického režimu značně marginalizovanou, avšak pro život každého z nás velmi zásadní, a sice smrtí. Většina z těchto knih byla určena širokému publiku a snažila se poskytnout informace lidem provázejícím umírající nebo pomoci truchlícím vyrovnat se smrtí blízkého. Překlad nové knihy (originál vyšel v roce 2005) britského teologa a religionisty Douglase J. Daviese je fundovanou teoretickou prací, která přináší stručné pojednání o smrti v lidských dějinách, ovšem se současnou návazností na aktuální dění i myšlenkové tendence v současné britské a potažmo evropské společnosti.

Davies je skutečným odborníkem v pojednávané oblasti, v posledních letech vydal několik knih zaměřených na problematiku smrti a pohřebních rituálů (Encyclopedia of Cremation, (ed.) 2005, Death, Ritual and Belief, 2002, 1997) a podrobněji se věnoval též antropologii, (Anthropology and Theology, 2002), takže v recenzované knize zmiňuje většinu nejvlivnějších „klasických“ antropologických teorií souvisejících se smrtí.

Velikost knihy (zejména její česká verze, anglický originál je o poznání větší a díky velikosti písma také čitelnější) vzhledem k zvolenému tématu navozuje na první pohled pocit neadekvátnosti, nicméně se jedná o knihu, která určitě stojí za přečtení. Je sice stručná, ovšem nikoliv povrchní. Autor vycházel z přesvědčení, že chápání smrti vždy přispívá k chápání života samého a to se mu v knize podařilo dobře uplatnit. Prostřednictvím popisů přistupování ke smrti a pohřebním rituálům se tak čtenář dozvídá mnohé o přístupu k životu v různých kulturách i historických epochách. Hojně jsou přitom využívány náboženské myšlenky a koncepty, protože to je oblast, která má ke smrti co říci a zároveň oblast, prostřednictvím které byla smrt po většinu dějin lidmi uchopována. Opominuty však nejsou ani nejdůležitější přínosy společenskovedních disciplín zabývajících se smrtí, velmi stručně jsou pojednány práce historické, filosofické, antropologické, sociologické, psychologické i oblast výtvarného umění a hudby.

Témata byla volena s ohledem na aktuální zájem současných mladých lidí, autor přitom vycházel z poučení a reakcí studentů University v Durhamu, kde přednáší. Tak se mu podařilo ve směsi kratičkových podkapitol střídání zamyšlení nad přístupy volenými v minulosti a tím, co se děje v současnosti. Úspěšně oslovuje současného člověka a činí téma naléhavým. Věnuje se především představám o posmrtném životě a pohřebním rituálům. Například z koncepcí sociální antropologie uvádí ty nejzákladnější, a to práci Jamese G. Frazera, který sepsal nejsáhlejší výčet mýtů o smrti (The Immortality and the Worship of the Death, 1913), Bronislava Malinowského, který byl přesvědčen, že pohřební rituály a náboženství vůbec existují právě proto, aby pomáhaly společenstvím i jednotlivcům vyrovnat se se ztrátou jejich členů. Neopomněl též zmínit koncepci Arnolda van Gennepa o přechodových rituálech, během kterých se mění status člověka (Přechodové rituály, česky 1996) a rovněž teorii o duálních pohřbech jeho současníka, Francouze Roberta Hertze. Samozřejmě zmínil i jeho vlivného učitele Emila Durkheima, a to především v souvislosti se zamyšlením nad sebevraždami.

Všechny tyto vlivné teorie knihou prolínají, nejedná se o jejich suchý výčet, ale jsou postupně zmiňovány v rámci jednotlivých témat. Často bez přímé souvislosti s názvy kapitol, proto je ocenění hodné zařazení rejstříku na konci knihy. Jednotlivé kapitoly se postupně věnují následujícím tématickým okruhům: víra v posmrtný život (kap. 1), loučení se životem a ztráta blízkého (kap. 2), pohřební rituály (kap. 3), způsoby vyrovnání se se smrtí s akcentací ekologického přesvědčení rozšiřujícího se v současné západní společnosti (kap. 4), pojmání smrti ve výtvarném umění, literatuře a hudbě (kap. 5), různé typy naděje pro překonání smrti a s nimi související místa uložení ostatků (kap. 6), strach ze smrti a způsoby jeho eliminace v myšlenkových koncepcích křesťanských, ve filosofii a dalších disciplínách (kap. 7), závěrečná kapitola pojednává o smysluplné a zbytečné smrti a potažmo i o smysluplném či zbytečném životě (kap. 8).

Nejedná se v žádném případě o vyčerpávající souhrn, nicméně jsou zmíněny nejvlivnější (západní) teorie a myšlenky, vážící se k tématu a pak už je pouze na čtenáři, která z nich ho v krátkém přehledu osloví natolik, aby se s ní podrobněji seznámil. Do knihy daného rozsahu nelze podrobně popsat všechny relevantní myšlenky, které se k problematice smrti vztahují a autorův náhled nelze než ocenit. Nejen, že v krátkém rozsahu přináší mnoho informací, ale především rozkrývá možné pohledy a poukazuje k hlubším dimenzím a problémům, přičemž zároveň vzbuzuje touhu přemýšlet dál o vyřčeném. Nepochybně k tomu přispělo autorovo teologické zázemí. Dotknul se nejen starých mýtických tradic, ale i

konceptů světových náboženství (zejména křesťanství, judaismu, hinduismu, buddhismu, islámu), jakož i současných konceptů nenáboženských. Dějiny smrti přitom prezentoval jako dějiny naděje, ať již vztahované do budoucnosti nebo minulosti. Vždy však naděje podle něj tvoří přesah smrti.

V závěru knihy autor přinesl poznatky o současné západní (britské) společnosti a blízkém budoucím vývoji v přistupování ke smrti a pohřebním rituálům. Mimo jiné je přesvědčen, že: „se v mínění lidí ‚smysl života‘, a tudíž i ‚smysl smrti‘, přesouvá z oblasti jakéhosi konečného posmrtného života směrem k oblasti útěchy a soukromého uspokojení, ať už v osobním životě nebo v mezilidských vztazích, nebo k neutichajícímu ‚pozemskému‘ zájmu o budoucnost druhu a ekologickou budoucnost planety.“ (s. 155). Jinak řečeno přesah smrti dnes již není v západních společnostech tak často jako dříve prostředkován vírou v budoucí věčný život, ale lidé se více zaměřují na sebe samy, ke svému životu, případně k ekologickým myšlenkám týkajícím se jejich životního prostředí. Tuto skutečnost popisuje Davies jako přechod od eschatologického naplnění identity, které bylo běžné v tradičním křesťanství, k retrospektivnímu nebo ekologickému naplnění identity.

V knize jsou nastíněny mnohé velmi zajímavé myšlenky, střídavě jsem při jejím čtení litovala, že jim nebyla věnována větší pozornost. Po dočtení jsem však dospěla k přesvědčení, že namísto zodpovězení všech implicitně nastolených otázek může být důležitější, když o nich budou čtenáři dál sami rozmýšlet. Jednalo se totiž mnohdy o záležitosti, jejichž promýšlení může mít přímý dopad na náš každodenní život. Domnívám se, že to byl záměr autora a všem, kdo si chtějí popřemýšlet o životě a smrti knihu vřele doporučuji jako základní inspiraci.

Olga Nešporová